

Березовська Л.І. Соціально-психологічні чинники виникнення внутрішньоособистісних конфліктів / Л.І. Березовська // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – 2010. – Вип. 82. – Т. 1 – С.27–31.

**Березовська Лариса Іванівна,
Ст.. викладач кафедри психології**

Мукачівського державного університету

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ВИНИКНЕННЯ ВНУТРІШНЬО-ОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ.

У статті розкриваються соціальні та психологічні чинники виникнення внутрішньо особистісних конфліктів. Розглядаються ситуативні та особистісні умови, за яких при певних обставинах може формуватися внутрішньо особистісний конфлікт.

Період швидкоплинних змін сучасного суспільства характеризується зростом напруги в різних сферах соціальної взаємодії. У складних умовах сьогодення, коли проходить процес розшарування суспільства та стосунки між членами суспільства стають прагматичнішими. У людей внаслідок чого виникають стани тривожності, агресивності, прояви жорстокості, замкненості внаслідок чого вони нерідко переживають негативні емоційні стани та внутрішньо особистісні конфлікти.

Метою статі є визначення соціально-психологічних чинників виникнення внутрішньо особистісних конфліктів.

Завданням є розкриття особливостей впливу соціального середовища та психологічних особливостей особистості на виникнення внутрішньо особистісних конфліктів.

Особистість тісно пов'язана із суспільством. Різноманітні особливості суспільства впливають на внутрішній світ особистості, і навпаки, особистісні властивості регулюють міра та обсяг соціальних контактів особистості, впливають на створення нею власного середовища розвитку. Загальновизнано,

що внутрішньоособистісні конфлікти виникають в результаті взаємовпливу навколишнього середовища, особливостей соціально-економічного розвитку суспільства та внутрішніх чинників: індивідуально-психологічних особистісних особливостей, рівня інтелектуального та духовного розвитку особистості.

Насамперед, слід визначити, що внутрішньоособистісним конфліктом вважають гостре негативне переживання, викликане довготривалою боротьбою структур внутрішнього світу особистості, що відображає суперечливі зв'язки і соціальним середовищем і затримує ухвалення рішення.

Згідно з принципом психологічної єдності особистості та навколишнього світу Курта Левіна, внутрішньо особистісні конфлікти виникають при певних особистісних та ситуативних чинниках. Особистісними є: складний внутрішній світ та актуалізація цієї складності; складна і розвинена ієрархія потреб і мотивів; високий рівень розвитку почуттів і цінностей; складно організована і розвинена когнітивна структура, здатність індивіда до самоаналізу та саморефлексія.

Що ж до ситуативних чинників, то вони є внутрішніми та зовнішніми. Що ж до зовнішніх, то вони зводяться до того, що задоволення яких-небудь глибоких і активних мотивів і стосунків особистості стає зовсім неможливим або перебуває під загрозою. Навіть у боротьбі з природою виникають труднощі та перешкоди на шляху до задоволення мотивів і ставлень особистості; задоволення одних мотивів неминуче породжує виникнення інших, поки що незадоволених мотивів; суспільне життя вимагає обмеження різних мотивів, іноді дуже глибоких. Тоді як внутрішніми чинниками конфлікту є суперечності між різноманітними сферами особистості. При цьому ці сторони повинні бути значущими, бути приблизно рівно значущими для особистості; особистість усвідомлює суб'єктивну нерозв'язаність ситуації. Тільки в ситуації, коли зовнішні обставини породжують певні внутрішні умови, з'являється внутрішньоособистісний конфлікт. [2; 9]

Дослідники вважають, що виникнення внутрішньоособистісних конфліктів пов'язано зі структурами, що належать до ціннісно-мотиваційної

сфери особистості, ними виступають мотиви, цінності, та самооцінка. Мотиви відображають прагнення особистості різноманітного рівня (потреби, інтереси, бажання, потяги). Вони визначаються поняттям «Я хочу». Цінностями є соціальні норми як еталони обов'язку. Визначаються поняттям «Треба», «Я повинен». Самооцінка визначається як самоцінність себе для себе, оцінка особистістю своїх можливостей, якостей та місця серед інших людей. Виражається, як «Можу», або «Не можу», «Я є».

На думку В.С. М'ясищева, часто внутрішньоособистісні конфлікти виникають в результаті зіткнення бажань особистості і реальності, яка їх не задовольняє. І чим вищими є претензії особистості, значущими та недосяжними цінностями, тим імовірнішою є поява внутрішньоособистісного конфлікту. [10]

Безперечно, навколишня реальність не пасивно впливає на людину. Соціальне середовище ставить свої вимоги до особистості. У ситуації зіткнення вимог реальності та можливостей людини, що проявляється у різному співвідношенні значущості цінності та її доступності можуть виникати внутрішньоособистісні конфлікти. Вимоги, які індивідуум ставить до життя стикаються і суперечать з вимогами життя до індивідууму. [1] В даному випадку людина не справляється з покладеними на неї функціями, відчуває напруження, хвилювання, тривогу. Даний стан призводить до соціальної декомпенсації.

Особистість та середовище взаємодіють у складному, єдиному, взаємозалежному процесі. Тобто чинниками внутрішньоособистісного конфлікту є визначене поєднання особистісних особливостей індивіда та стимулів навколишнього середовища, які впливають на особистість: ставлення до людини інших людей, присвоєння цього ставлення, усвідомлення її іншими, ставлення самої особистості до своїх особливостей, рис, властивостей під впливом соціуму.

При загостренні значущих суперечностей між «хочу» і «можу», «треба» і «можу», «нові факти» та «попередні уявлення», «я – реальне» і «я – ідеальне», між рівними за силою та протилежними інтересами, мотивами, прагненнями,

між бажанням та соціальними заборонами [11], між існуючим та оптимальним, актуальним та бажаним, між реальністю та ідеалом, що є не що іншим як соціальні та психологічні складові, виникає внутрішньоособистісний конфлікт.

На думку В.С. Мерліна, Е. Фрома та інших чинниками внутрішньоособистісного конфлікту можуть виступати невідповідність високих вимог, які пред'являє собі людина, її можливостям; невідповідність обов'язку та особистих мотивів. [9; 13]

Внутрішньоособистісними утвореннями, які здатні вступати в суперечливі, конфліктні утворення, є: особиста свідомість як зорієнтована на зовні структура мислення; самосвідомість як орієнтована сама на себе структура мислення; раціональна (логічна) структура мислення; совість як – контролюючий комплекс свідомості, який критично опонує; психоемоційний комплекс; фізіологічний комплекс; підсвідомість; надсвідомість; «Я» як база самовизначення особистості.

На думку С. Карташова в особистій свідомості можуть виділятися достатньо автоматизовані підструктури: рольові, професійні, релігійні та інші, які можуть вступати під час певних ситуацій в конфлікт. Дані утворення можуть спричинити внутрішньоособистісний конфлікт за умови їхнього зв'язку, але які в той же час різноспрямовані, так що реалізація одного з них робить неможливою реалізацію іншого. [14]

На думку О.М.Леонт'єва [8], природа конфліктів коріниться в особливостях мотиваційної сфери особистості. Внутрішньоособистісні конфлікти полягають в тому, що різні, пов'язані всередині себе групи мотивів, можуть представляти собою незалежні, роз'єднані сфери, що створює «психологічний образ людини, що живе частково то в одному «полі», то в «іншому». Інші виникають в людини з внутрішньо ієрархізованою мотиваційною сферою, об'єднаною єдиним мотивом-ціллю, співвідносячи свої дії з мотивом, вона може виявити невідповідність або суперечність своїх дій власному мотиву-цілі. Внутрішньоособистісний конфлікт є результатом відкриття людині всієї глибини змісту (або відсутності змісту) того мотиву,

який вона зробила метою свого життя. Ці всі конфлікти породжуються реальним життям людини, локалізуючись в мотиваційній сфері.

Особливості структури особистості, риси характеру, темперамент, нерівномірність розвитку окремих сторін особистості можуть виступати чинниками внутрішньоособистісних конфліктів. Безперечно, особливості характеру особистості впливають на виникнення внутрішньоособистісних конфліктів. У рисах характеру відображається ставлення особистості до оточуючих, темперамент, якості інтелекту, цінності, мотиви.

На думку С.Л. Рубінштейна, будь-який мотив – це в потенції риса характеру; реалізуючись в діях і вчинках і, таким чином, закріплюючись, мотиви поведінки, по мірі того, як вони починають визначити більш або менш стійкий образ дій, переходять в характерологічні властивості. Продовжуючи думку С.Л.Рубінштейна, А.А.Файзулаєв [12] вважає, що багаторазове формування в свідомості людини і реалізації в поведінці і діяльності певного мотиваційного утворення приводять до того, що діюче утворення стає рисою характеру людини. Але характером є витікаючий із усієї історії особистості спосіб її відношення до дійсності, тому він являє собою не особливу якість особистості, а особистість у цілому.

У процесі конфлікту риси характеру загострюються, можуть сприяти виникненню та розгортанню його. Як показують психологічні спостереження характерними особливостями особистості з внутрішньоособистісними конфліктами є нерішучість, слабкість, схильність до рефлексії, залежність від оточення, пошуки схвалення, прагнення до нормативності. Таким чином, особливості характеру як психологічного фактору, що сформувався під впливом соціального середовища є одним із чинників, які детермінують внутрішньоособистісний конфлікт.

Самооцінка, яка складається під впливом соціуму може бути або надто високою, або надто низькою, що може спричинити внутрішньоособистісний конфлікт, тобто стати одним із його чинників. Ззовні ця конфліктність може проявлятися по-різному. Наприклад, людина з високою самооцінкою

стикається із скептичним ставленням до себе референтної групи. В результаті може виникнути внутрішньоособистісний конфлікт, який приводить до важких переживань, озлобленості, замкнутості, агресії, зверхності. Таким чином, психологічний чинник – самооцінка – взаємодіє з соціальним – оцінка оточуючих – і, при усвідомленні невідповідності між ними, у особистості виникає внутрішній конфлікт.

Л.І. Божович відмічає, що як свідчать психологічні спостереження, завищена самооцінка не завжди приводить до появи внутрішньоособистісного конфлікту. Якщо дитині, якій характерна завищена самооцінка властива тверда впевненість в своїх можливостях, то в неї не буде афективного зриву. Внутрішньоособистісний конфлікт виникне тоді, коли у дитини підсвідомо існує певна невпевненість у своїх силах, здібностях, в якій вона не хоче признатися навіть самій собі. [3]

На думку В.С.М'ясищева [10], корені внутрішніх конфліктів особистості не в переживанні, як фінальному моменті, і не в конституції, ... а в умовах формування відношень особистості, починаючи з раннього періоду розвитку. Однак, потреби, можливості особистості не є вродженими, конституційними якостями, а є продуктом виховання, суспільного досвіду, суспільних зв'язків, тобто, всієї історії розвитку особистості в певних умовах. Внутрішньоособистісний конфлікт виникає при зіткненні бажань особистості з дійсністю, яка їх не задовольняє; суперечливість відносин; між принциповими установками і конкретно-особистісними відношеннями; між вимогами дійсності і можливостями людини.

Хоч джерелами внутрішньоособистісних конфліктів є незадоволені тими чи іншими моментами дійсності вимоги, потреби, прагнення, бажання особистості, але певна невідповідність між потребами і можливостями їх безпосереднього задоволення мобілізує та активізує діяльність людини на досягнення поставленої мети. Досягнення мети приводить до зникнення внутрішньої суперечності, підвищення рівня потреб, що веде до появи нових цілей і розвитку особистості. Але, за умови, якщо невідповідність між метою і

неможливістю її задоволення продуктивно не вирішується (ціль не досягається, потреба не задовольняється, плани руйнуються), то це приводить до появи внутрішньоособистісного конфлікту. [10]

Під впливом реальності виникають внутрішні конфлікти, які є розумодженням між смисловим рівнем та рівнем реалізації, він виражається у вигляді невідповідності між «Я-реальним» та «Я-ідеальним». На думку А.І.Леонтьєва [8], Б.С.Братуся та інших [4], такі конфлікти властиві не тільки дитячому віку, а і дорослим, адже в будь-якій окремо взятій діяльності можна виявити суперечності. Дії можуть переростати те коло діяльностей, які вони реалізують і вступати у суперечність із мотивами, які їх активізують.

Г.М.Дубчак [6] вважає, що причинами усіх внутрішньоособистісних конфліктів є: переживання подій, ситуацій (зовнішній фактор), характерологічні, особистісні особливості особистості людини (підвищена тривожність, емоційна нестійкість, несформованість мотиваційної сфери особистості, неадекватність самооцінки та інше). Однак причини поведінки особистості, в основному, зумовлені взаємодією цих факторів, а їх вплив визначається значущістю для конкретної людини. Власне суб'єктивне ставлення, а не самі впливи визначають появу внутрішньоособистісного конфлікту.

С.А. Чистяков [14] під час дослідження виявив, що чинниками виникнення внутрішньоособистісних конфліктів курсантів є соціальне оточення, яке також впливає на характер їхнього перебігу, а саме — особливості їх життєдіяльності під час навчання у вищих навчальних закладах. Цільове призначення курсантів, одночасність проходження ними військової служби і навчання, вікова однорідність, а також однорідність курсантських колективів за статевою ознакою виступають загальними чинниками, об'єктивними передумовами, які впливають на виникнення і перебіг конфліктів. А також відсутність у навчальній групі спільності поглядів, інтересів, відмінності в оцінках конкретних ситуацій. Загальні чинники, в свою чергу, визначають більш особистісні (суб'єктивні), а саме: емоційну

нестійкість, завищені домагання, зовнішній локус контролю та низька самокритичність. Вплив у цілому цих чинників знаходить своє вираження у специфіці прояву внутрішньоособистісних конфліктів у курсантів.

Карамушка Л.М. [7] вважає, що внутрішньоособистісний конфлікт ролей може виявляти себе на двох рівнях — соціальному (макрорівні) та управлінсько-виробничому (мікрорівні). Він виникає тоді, коли соціально-політична та економічна ситуації зумовлюють виконання людиною несумісних одна з одною соціальних функцій. Так, сьогодні в Україні в багатьох вчителів виникає потреба в одночасному виконанні кількох соціальних функцій: з одного боку, безпосередньо професійних, педагогічних, а з іншого — функцій, реалізація яких дає можливість «вижити» в ситуації економічної кризи, забезпечити якість умови життя для своєї сім'ї.

Також внутрішньоособистісний конфлікт можуть зумовлювати чинники, які виникають безпосередньо в організації, де працює людина, через помилкові управлінські дії керівника. Спостерігаються два основні вияви таких конфліктів. По-перше, коли тому самому працівнику дають суперечливі завдання і вимагають від нього результатів, що виключають один одного. По-друге, коли різні керівники, порушуючи принцип єдиноначальності, дають суперечливі накази, або один керівник скасовує наказ іншого.

Чинниками конфлікту бажань за внутрішньоособистісного конфлікту можуть бути ті самі бажання, які стикаються між собою. Причому ці бажання можуть бути або тільки особистими, або і особистими, і пов'язаними з виконаннями професійної діяльності.

Висновки.

Таким чином, чинники, що впливають на виникнення внутрішньо особистісних конфліктів є соціальними та психологічними. Формування внутрішньоособистісних конфліктів відбувається за ситуативних та особистісних умов, до яких належить внутрішній світ особистості, складна і розвинена ієрархія потреб і мотивів, високий рівень розвитку почуттів і цінностей, складно організована когнітивна структура. При взаємовпливі

зовнішніх обставин і внутрішніх умов породжується внутрішньо особистісний конфлікт.

Література.

1. Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности. – М.: Наука, 1980. – 336 с.
2. Анцупов А.Я., Шипилов А.И. Конфликтология: Учеб. для вузов. – М.: ЮНИТИ, 2002. – 551 с.
3. Божович Л.И. Проблема конфликта в подростковом возрасте // Вопросы психологии. – 1978. – №2. – С. 25-37
4. Братусь Б.С. Аномалии личности. – М.: Мысль, 1988. – 304 с.
5. Ващенко І.В., Антонова О.Г. Конфлікт. Посттравматичний стрес: шляхи їх подолання: Навч. посіб. / Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К.: Знання, 1998. – 289 с.
6. Дубчак Г.Н. Внутрішньоособистісні конфлікти студентів у період навчання у вузі: Дис... канд. психол. наук: Чернівецький держ. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2000. – 226 с.
7. Карамушка Л.М. Управлінські конфлікти в освітніх організаціях: основні види, причини виникнення та умови подолання. // Актуальні проблеми психології. Т. І.: Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія: Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. Максименка С.Д., Карамушки Л.М. – К.: Міленіум, 2003. – Ч.10. – С. 24-32
8. Леонтьев А.И. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1977. – 158 с.
9. Мерлин В.С. Психология индивидуальности. – М.: ИПП, 1996. – 445 с.
10. Мясищев В.Н. Личность и неврозы. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1960. – 425 с.
11. Пірен М.І. Основи конфліктології: Навчальний посібник. – К., 1997. – 270 с.

12.Файзуллаев А.А. Мотивационные кризисы личности // Психологический журнал. – Т.10. – 1989. – №3. – С. 23-31.

13.Фромм Э. Бегство от свободы. – М.: Прогресс, 1990. – 269с.

14.Чистяков С.А. Внутрішньоособистісні конфлікти та особливості їх профілактики і психокорекції у курсантів вищого військового навчального закладу: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.09. нац. акад. Прикордонних військ України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2003. – 18 с.

В статье раскрываются социальные и психологические факторы возникновения внутриличностных конфликтов. Рассматриваются ситуативные и личностные условия, при которых в определённых условиях может сформироваться внутриличностный конфликт.

The article deals with social and psychological conditions of appearance of innerpersonal conflict. Also, this article includes the analysis of situation and personal conditions during which, under definite terms, a innerpersonal conflict can be formed.